

**Vladimír Marko: Štyri antické argumenty o budúcich náhodnostiach, Univerzita
Komenského v Bratislave 2017.
(posudok habilitačnej práce)**

Ponuku oponovať habilitačnú prácu staršieho kolegu a svojho učiteľa Dr. Marka som prijal s váhaním. Dôvodom bol jednak rešpekt voči osobnosti tohto vedca, jednak úcta voči svojmu učiteľovi a v neposlednom rade náročnosť predmetnej problematiky. Pretože však ide o prácu z antickej filozofie, ktorá interdisciplinárnym spôsobom kombinuje historicko-filozofický, filologický a logicko-analytický prístup, dospel som k záveru, že dielo by mal zhodnotiť aj historik filozofie a filológ. Môj posudok sa preto dotýka hlavne a predovšetkým tých aspektov diela, ktoré majú k historicko-filozofickému a filologickému prístupu najbližšie.

Autor posudzovanej knihy, ktorá je o antickej logike, sa zhostil neľahkej úlohy teoreticky uchopiť štyri vybrané antické argumenty súvisiace s budúcimi náhodnými udalosťami. Výber predmetných problémov sa riadil tým, že autor chcel poskytnúť dôkladnú analýzu tých najreprezentatívnejších logických *loci communes*, ktoré boli v antike priam modelovými testovacími príkladmi logickej a argumentačnej akribie konkurenčných škôl a ktoré dodnes zostávajú predmetom diskusií logikov, filozofov a iných kritických mysliteľov. Napriek aktuálnosti témy je jej pertraktovanie v slovenských, ako aj stredo európskych pomeroch, vzácnosťou. Antickej logike sa totiž u nás venuje len málo autorov (František Gahér) a preto je Markov príspevok v tejto oblasti viac než vítaný. Kniha pritom nemá len vedecký, ale aj didaktický aspekt - medzi riadkami *Predslovu* čítame, že autor si kladie neľahký cieľ spopularizovať antické logické argumenty, priam vzkriesiť ich ducha a zapojiť ich takto do tajomného procesu iniciácie mladých do štúdia logiky. Vzhľadom na to, že antika je prvým, a to nespochybniteľne fascináciou nabitým obdobím, s ktorým sa každý študent filozofie stretáva, zdieľame nádej, že niektoré časti knihy by v zjednodušenej podobe mohli osloviť aj začínajúcich filozofov. Vedecký aspekt knihy však dominuje nad akýmkoľvek inými rozmermi.

Text publikácie, ktorá má plným právom charakter vedeckej monografie, má 370 strán. Na slovenské pomery je to nezvyčajne veľký rozsah vedeckého diela. Dôkladnosť a kvantita spracovaného materiálu by pritom stačili na naplnenie dvoch či troch vedeckých monografií. Rozsah diela svedčí o intelektuálnej a akademickej poctivosti autora, ktorý sa snažil poskytnúť čitateľovi komplexné dielo, priam *opus magnum* prezentujúce výsledky vlastného, a to celé desaťročia trvajúceho bádania na pôde antických argumentácií. Akademický charakter publikácie potvrdzuje aj zaradenie menného a vecného registra a predovšetkým rozsiahla bibliografia pramennej, sekundárnej a jazykovo-filologickej literatúry. Rozsah použitej literatúry dosahuje neuveriteľných 400 položiek. Filologickú akribiu autora potvrdzuje fakt, že medzi titulmi nachádzame najnovšie kritické vydania starogréckych, rímskych a dokonca aj niektorých stredovekých a byzantských autorov. Bibliografiu dopĺňa súpis skratiek najčastejšie používaných slovníkov a kritických zbierok pramenných textov, ktorý uľahčuje čitateľovi orientáciu v zložitej spleti bibliografických odkazoch na pramenný materiál.

Kniha sa okrem „Predslovu“ skladá z „Úvodu“ a štyroch ťažiskových kapitol venovaných jednotlivým antickým argumentom. Úvodná kapitola má veľký metodologický význam, pretože upozorňuje na možné úskalia pri interpretácii a skúmaní antických logických teórií. Autor upozorňuje na viaceré možné vedecké prístupy ku pramennému textu a komparatívne zvažuje výhody a nevýhody každého metodologického prístupu. Dôsledne

prítom vymedzuje vlastný postup. Predovšetkým sa snaží ukázať, že antické texty ako také nemožno čítať a interpretovať ako izolované a samonosné celky. Túto chybu podľa autora robia nielen študenti, ale aj niektorí bádatelia, keď nedostatočne zohľadňujú všetko to, čo zahrňuje tzv. *princíp ústretovosti* (str. 16, 23 ...). Antické texty sa podľa Marka pri takomto „izolacionistickom“ prístupe často javia ako logicky a doktrínálne protirečivé, skrátka ako nehodné nášho záujmu, slovami autora ako „non sequitur“ (str. 23). Veľmi správne prítom zdôrazňuje, že pri reflexii antického pramenného materiálu musíme komplexne zohľadňovať jeho historicko-filozofický kontext, filozoficko-tematický kontext, motiváciu autora, metafyzické a epistemologické pozadie jeho uvažovania, prípadne konfrontačné vymedzenie voči inej škole alebo apologetický postoj. V tejto súvislosti si dovoľím aktuálnu otázku, či by nebolo vhodné posudzovať antické logické argumenty aj z hľadiska ich etického vyznenia, ako zasadené do - v antike univerzálne prítomného - kontextu hľadania optimálneho „modus vivendi“ a starostlivosti o seba samého (*ἐπιμέλεια τοῦ ἑαυτοῦ*). Ako klasický filológ a prekladateľ tiež dopĺňam, že Markom pranierované „non sequitur“ sa často stráca už pri púhom nahliadnutí do originálu a poctivom preklade starogréckeho či latinského textu.

Naplnenie v úvode deklarovaných princípov je prítomné a čitateľsky citel'né v celej Markovej knihe. Komplexnosť jeho prístupu – ktorý okrem množstva pozitív robí knihu čitateľsky vyčerpávajúcou - potvrdzuje okrem iného aj jeho filologická práca s prameňmi. Jeho analýzy často zostupujú až na úroveň hodnotenia rukopisných variantov a porovnávanie kritických edícií textov. Prítom si plne uvedomuje problematiku a závažnosť faktu, že text, s ktorým sa na začiatku našej práce stretávame, je výsledkom „tradovania“ cez veľké množstvo sprostredkovateľov a (azda „poctivej“? str. 22) práce stovky osôb.¹ Citované pasáže prítom zväčša uvádza vo vlastnom preklade zo starogréčtiny a latinčiny. Všetkým týmto chcem len zdôrazniť, že v „Úvode“ deklarovanú metodológiu autor dôsledne dodržiava v celej knihe. „Úvod“ preto považujem za mimoriadne hodnotnú a užitočnú metodologickú príručku pre kohokoľvek, kto sa zaoberá antickými prameňmi. Nezáleží na tom, či ide o texty, ktoré majú vyslovene logický rozmer a či interpretátor k nim pristupuje s motiváciou logickej analýzy.

Prvá kapitola, rozsahovo výrazne prevyšujúca ostatné, má charakter akejsi minimonografie doplnenej zhrnutím a dokonca apendixom. Rozsah tejto časti knihy zodpovedá závažnosti, významu i notorickej známosti jej predmetnej oblasti, ktorou je Aristotelova úvaha o zajtrajšej námornej bitke. Druhá kapitola vtipne nazvaná „Po stopách uchádzačov o argument *Lenivý*“ sa zaoberá menej známym, ale študentsky o to prít'azlivejším tzv. „Lenivým argumentom“ alebo „Argumentom lenivého“ (*Ἀργός λόγος*). Ten sa snaží z pozície logicky zdôvodňovaného fatalizmu dokázať, aké márna je naše snaha, napríklad pri starostlivosti o zdravie alebo zachovanie života. Túto časť knihy považujem za tematicky mimoriadne prít'azlivú a čitateľsky ústretovú aj voči menej analyticky vyzbrojeným adresátom, keďže použitie formálnych logických prostriedkov je pri analýze obmedzené na minimum. Preto sa k nej ešte vrátim. Ďalšia nosná kapitola monografie – v poradí tretia a rozsahom najkratšia - sa zaoberá menej známym antickým argumentom „Kosec“. Problematika „Kosca“ je však stručne spomenutá aj pri výklade „argumentu Lenivý“ (str. 174). Názov kapitoly „Poznámky k argumentu *Kosec*“ plne zodpovedá redukovanému rozsahu tejto časti. Autor tak čitateľovi dopraje oddych pred poslednou a obsiahlou analýzou Diodorovho argumentu „Vládca“ (*κυριεύων λόγος, Περί δυνατῶν*), ktorý sa snaží dokázať tzv. kolaps všetkých modalít na nevyhnutnosť. Okrem samotného výkladu antického argumentu obsahuje dosť rozsiahly (neviem, či úplný ale určite aj čitateľsky „vyčerpávajúci“) súpis priekopníckych rekonštrukcií predmetného argumentu. Čitateľsky menej náročná je

---

¹ Príkladom takéhoto v úvode deklarovaného postupu je napr. Markovo hľadanie pôvodného zdroja Ciceronovho textu (De fato XII, 28 - 29) týkajúceho sa tzv. „argumentu Lenivý“, ktorý má byť podľa autora bližšie nešpecifikovaný chrysippovský zdroj (str. 137, 139), ktorý vraj tento argument prezentoval ako sofizmu.

predchádzajúca kapitolka venovaná analýze Kalimachovho epigramu o Diodorovi. Kniha navyše obsahuje dva prídavky, jeden venovaný sporu medzi rivalitnými gramatickými koncepciami anomalistov a analogistov, druhý sa zaoberá problematikou Ciceronovho prekladu termínu *ἀξίωμα*.

V nasledujúcej časti posudku by som sa rád zastavil pri kapitole „Po stopách uchádzačov o argument *Lenivý*“ a pokúsil sa položiť zopár podnetov na uvažovanie. Filozoficky je pre mňa osobne najzaujímavejšia jej časť „Mnoho tvári fatalizmu“ (ss. 144 - 172), kde autor rozoberá rôzne poňatia fatalizmu – nielen v antike, ale aj u súčasných autorov. Sám sa otázkou slobody a osudu na pôde helenistických škôl zaoberám niekoľko rokov, pričom viem aj špecializovaný kurz o osude a slobode na pôde stoicizmu.

„Argument *Lenivý*“ - osobne by som autorovi odporúčal termín *ἀργὸς λόγος* radšej prekladať ako „Argument lenivého“ - je sofizma doložená u Cicerona a dokazujúca fatalizmus. Marko veľmi dôkladným a analytickým rozoberaním argumentu identifikuje jeho pravdepodobné zdroje, argumentačné varianty, možné motivácie, filozofické pozadie, ale púšťa sa aj do analýz podobných argumentov, napr. „Ak sa Fabius narodí pri východe Sírria, nezomrie na mori“. Argument *Lenivý* sa v zjednodušenej verzii snaží dokázať fatalistický záver, že vyhľadať lekára je v prípade choroby celkom zbytočné. Nepomôže to vraj ani v prípade, ak je nám súdené vyzdraviť sa, ani v prípade, ak je nám súdené na danú chorobu zomrieť. Ciceronovo riešenie tejto sofizmy spočíva v zavedení rozlíšenia medzi jednoduchými (*simplicia*) a spolupredurčenými udalosťami (*confatalia, res copulata*). Tie prvé sú osudom určené bez ohľadu na niečo iné („Sokrates zomrie“), tie druhé sú predurčené len v spojení s niečím iným (Sokrates nezavolá lekára a Sokrates zomrie). Ak tomu rozumíme správne, podľa Cicerona existujú isté typy chorôb, pri ktorých nezavolanie lekára môže navodiť smrť a jeho zavolanie navodiť vyliečenie. Smrť alebo vyliečenie sú teda závislé od zavolania (resp. nezavolania) lekára, ktoré sú v moci človeka. Autorovi by som rád položil otázku, do akej antickej školy by doktrinálne situoval uvedené – prvoplánové - Ciceronovo riešenie.

Na tomto mieste sa nebudem púšťať do kritiky komplexných Markových analýz predmetného argumentu a celého kontextu antickej debaty okolo neho. Túto úlohu prenechávam iným, kompetentnejším. Chcem len ešte raz upozorniť na veľmi cennú podkapitolku predmetnej časti knihy nazvanú „Mnoho tvári fatalizmu“. Veľmi jemné a konceptuálne vytríbené je napr. autorovo rozlišovanie determinizmu a fatalizmu – tak v antike, ako aj v súčasnosti (ss. 146-147). Analýza tzv. egyptského fatalizmu, ktorý je podľa Marka „čiasťočný“, ukazuje, že antické filozofické a logické diskurzy v sebe mohli niesť aj istú dávku náboženskej viery a „ezoteriky“: osud možno zvrátiť modlitbami kňazov, ktorí majú privilegovanú možnosť prehovaraním ovplyvniť vôľu bohov zasahujúcich do kauzálnej reťaze (str. 156 - 157). Zaujímavá je aj ďalšia antická koncepcia prekonania osudového fatalizmu, ktorú V. Marko charakterizuje ako peripatetickú a podľa ktorej osud jednotlivca do istej miery determinujú jeho konštitučné dispozície. Jednoducho povedané, náš osud je určený tým, akí sme (str. 168-169).² Osud teda môžeme zmeniť, zmierniť alebo ovplyvniť prácou na sebe, vzdelávaním, zdokonaľovaním seba samého, teda zmenou vlastnej prirodzenosti. V kontexte tejto antickej teórie sa pýtam na problém, na ktorý v konečnom dôsledku narazí každá moja debata o stoickom osude so študentmi. Ako by tvorcovia uvedenej teórie prekonania osudu odpovedali na otázku, či je sama skutočnosť, že sa niekto začne zdokonaľovať (opäť sokratovská *ἐπιμέλεια ἑαυτοῦ* ... „starosť o seba“, „práca na sebe“) vynútená osudovou „milosťou“ (napr. Zenónovo stroskotanie pri Píreu) alebo vytrhnutá

² V tejto súvislosti sa nám vynára Herakleitov zlomok: 22 B 119 (zo Stobaia): Človeku je osudom povaha.

z osudovej determinácie? Nedal by sa aj koncept sokratovskej starostlivosti o dušu interpretovať ako kľúčový moment prelomenia osudového predurčenia na pôde sokratiky?

Na úplný záver chcem zdôrazniť, že Markov rozbor jednotlivých antických logických argumentov je veľmi komplexný, systematický a dôkladný. Prezrádza autorovu historicko-filozofickú dôslednosť, ale aj akribiu logicko-analytického prístupu. Funkčné odvolávky a citácie pramenných textov (v gréčtine a latinčine) nie sú len emblémovitými ozdobami textu – ako to žiaľ prácach z antiky niekedy býva - ale dôkazom, že autor naozaj pracuje s originálmi kvalitných kritických vydaní antických diel. Na základe všetkých svojich vyššie uvedených hodnotiacich stanovísk chcem vyjadriť jednoznačné presvedčenie, že pán Dr. Vladimír Marko svojou vedeckou monografickou prácou spĺňa podmienky udelenia vedecko-pedagogického titulu „docent“ v odbore filozofia.

S pozdravom,

Doc. Mgr. Andrej Kalaš, PhD.
16/1/2020 V Bratislave